

Ks. dr hab. Robert Kantor
Kierownik Katedry Teologii Praktycznej i Prawa Kanonicznego
Wydział Teologiczny Sekcja w Tarnowie
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
33-100 Tarnów, ul. Mościckiego 5

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr lic. Monika Agnieszka Grzyb, „Uznawalność małżeństw zawieranych w gminach żydowskich w prawie polskim i kanonicznym”, Lublin 2018, ss. 247.

Zgodnie z decyzją Rady Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL, która 16 stycznia 2018 r. powołała mnie na recenzenta w przewodzie doktorskim mgr lic. Moniki Grzyb oraz w odpowiedzi na pismo Dziekana dr hab. Krzysztofa Wiaka, prof. KUL z dnia 17 stycznia 2018 r., niniejszym przedkładam swoją pozytywną opinię.

Recenzja zawiera następujący układ:

1. Wstęp
2. Omówienie rozprawy
3. Ocena rozprawy
4. Wnioski końcowe

1. Wstęp.

Dziś nie brak opinii, że za główny przejaw kryzysu rodziny żydowskiej uznaje się małżeństwa mieszane. Według zasad tradycyjnego judaizmu małżeństwa tego rodzaju są niedozwolone. Joanna Cukras-Stelągowska w artykule pt. „Małżeństwa mieszane w społeczności żydowskiej – aberracja czy

norma społeczna?” wśród wielu powodów zawierania małżeństw poza własnym środowiskiem w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej wymienia przede wszystkim „płynność granic etnicznych, wysoki stopień integracji ze społeczeństwem amerykańskim oraz znaczną akceptację społeczną dla tego typu małżeństw. Związek małżeński z osobą spoza kręgu żydowskiego może prowadzić do asymilacji z kulturą dominującą, a co za tym idzie do zmniejszenia populacji społeczności i przyczynić się do zerwania łańcucha ciągłości tożsamości narodowej” (Wychowanie w Rodzinie, XIV (2/2016), s. 322).

Podobne stanowisko prezentuje Kościół katolicki, który niechętnie zgadza się na związki mieszane. Decyzja chrześcijanina na taki związek łączy się z rezygnacją z sakramentu, „który według zamysłu Jezusa ma udzielać potrzebnych łask dla utworzenia wspólnoty całego życia, zrodzenia i wychowania potomstwa, wytrwania aż do śmierci z tą samą osobą podczas wszystkich trudności” (Z. Janczewski, *Małżeństwo niesakramentalne chrześcijan*, Ius Matrimoniale 12 (18) 2007, s. 42).

Mając powyższe na uwadze z zaciekawieniem należało potraktować temat dysertacji autorstwa Moniki Agnieszki Grzyb pt. „Uznawalność małżeństw zawieranych w gminach żydowskich w prawie polskim i kanonicznym”. Moja ciekawość (jako recenzenta) bardziej skupiona była na drugim członie tematu – prawie kanonicznym.

2. Omówienie rozprawy.

Na rozprawę składają się następujące elementy: *Karta tytułowa* (s. 1), *Spis treści* orientujący w rozdziale materiału (s. 2-3), *Wykaz skrótów* (s. 4-7), *Bibliografia* (s. 8-36). Kolejnym elementem rozprawy jest metodologiczny *Wstęp* (s. 37-42) i *Korpus pracy* (43-235), na który składają się trzy rozdziały: I. Małżeństwo religijne w tradycji judaistycznej, s. 43-82. II. Uznawalność małżeństw żydowskich w prawie polskim, s. 83-162. III. Uznawalność

małżeństw żydowskich w prawie kanonicznym, s. 163-235. Wszystkie rozdziały pracy zostały podzielone na podpunkty, co bardzo dobrze ułatwia czytelnikowi dobre uchwycenie problematyki rozprawy w jej szczegółach. Całość dysertacji zamknięta jest *Zakończeniem* (s. 236-241), streszczeniem w języku polskim (s. 242-244) i w języku angielskim (s. 245-247).

We wstępie do recenzowanej refleksji naukowej Doktorantka jasno i wyraźnie zaprezentował zadanie, cel pracy: ujęcie instytucji małżeńskiej w trzech systemach prawnych. Chodzi zatem o to, w jakim zakresie i odnośnie jakich elementów małżeństwa pozostają one ze sobą w korelacji, czyli na ile w przypadku prawa kanonicznego i polskiego można mówić, iż małżeństwa w gminach żydowskich podlegają ich jurysdykcji. Autorka wyjaśnia także termin „uznawalność” oraz „małżeństwa żydowskie”/”małżeństwa zawierane w gminach żydowskich” na tle przepisów prawa kanonicznego i polskiego. W pierwszym przypadku chodzi o przestrzeń prawną, na gruncie której małżeństwo żydowskie pozostaje w kręgu zainteresowania i kompetencji odpowiednich organów obu porządków prawnych (Kościoła katolickiego i państwa polskiego). W drugim przypadku chodzi o związki małżeńskie zawierane przynajmniej przez jednego z nupturientów będącego członkiem gminy żydowskiej zgodnie z ustawą z 20 lutego 1997 roku oraz małżeństwa mieszane *sensu lato* i związki małżeńskie zawarte przez Żydów zarówno z ochrzczonymi, jak i nieochrzczonymi (s. 38-39). We wstępie Doktorantka wymienia podstawowe źródła i najważniejszą literaturę oraz zastosowaną w pracy metodę: dogmatyczno-prawną i historyczno-prawną.

Korpus rozprawy pani Grzyb rozpoczyna od ukazania instytucji żydowskiego małżeństwa religijnego, ze szczególnym uwzględnieniem zasad zawartych w Biblii i Talmudzie. Prezentuje pojęcie i cel zawarcia małżeństwa, kwestie dopuszczalności małżeństw mieszanych, normy dotyczące zaślubin oraz przepisy warunkujące jego zawarcie przez strony, udział przewodniczącego

ceremonii oraz świadków. Rozdział pierwszy kończy zagadnienie dotyczące skutków zawarcia małżeństwa oraz ustanie małżeństwa w tradycji żydowskiej.

Rozdział drugi jest poświęcony zagadnieniu związanemu z uznawalnością małżeństw żydowskich w systemie prawa polskiego. Na podstawie przepisów zawartych w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, prawie o aktach stanu cywilnego, Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz innych aktach normatywnych, Doktorantka ukazuje cechy dotyczące małżeństwa: monogamiczność, egalitaryzm, świeckość, trwałość. W dalszej kolejności Autorka prezentuje zagadnienie dotyczące uznawalności małżeństw żydowskich w polskim porządku prawnym.

Trzeci rozdział rozprawy w zamierzeniu Doktorantki koncentruje się na kwestii wskazania zakresu uznawalności małżeństw żydowskich na gruncie prawa kanonicznego. Na początku są przytoczone normy dotyczące instytucji małżeństwa w ogólności, jego definicja ze szczególnym uwzględnieniem sakramentalnego charakteru takiego związku, przymioty małżeństwa oraz kwestie związane z dopuszczalnością zawierania małżeństw mieszanych.

W zakończeniu dysertacji zostały przedstawione wyniki dokonanych analiz. Doktorantka podkreśla, iż „tworzenie przepisów prawa w zakresie małżeństw zawieranych przez wyznawców judaizmu, stanowi urzeczywistnienie działania Kościoła katolickiego, jak i ustawodawcy państwowego dla dobra wiernego-obywatela, będąc widzialnym znakiem najwyższego prawa w Kościele, jakim jest zbawienie dusz oraz w państwie polskim, wyrazem troski i ochrony sprawowanej przez państwo w zakresie instytucji małżeństwa i rodziny” (s. 240) Na uwagę zasługuje sformułowanie przez Autorkę sześciu postulatów *de lege ferenda*.

3. Ocena rozprawy.

Ogólnie należy podkreślić, że recenzowana rozprawa odpowiada zarówno pod względem formalnym (metodologicznym) jak i merytorycznym

wymaganiom stawianym tego typu pracom doktorskim. Autorka swoje badania starała się potraktować kompetentnie.

Samo sformułowanie tematu, zwłaszcza odniesienia uznawalności małżeństw zawieranych w gminach żydowskich do prawa kanonicznego wydaje się chyba nie do końca trafione. Bowiem w zakończeniu pracy sama Autorka stwierdziła, że normy dotyczące zawierania małżeństw mieszanych w Kościele katolickim i w judaizmie wykluczają się wzajemnie (por. s. 239). Zatem pojawia się pytanie o sensowność rozdziału trzeciego, który nie jest czymś odkrywczym, gdyż zawiera przepisy prawa kanonicznego dotyczące małżeństwa kanonicznego w ogólności i możliwości zawierania małżeństw mieszanych.

Autorka uwzględniła w pracy opracowania polskich autorów (m.in. J. Borowca, W. Pałubickiego, M. Friedmana, Z. Cohena, L. Adamowicza, W. Góralskiego, P. M. Gajdy). Zabrakło mi w opracowaniu zagranicznych opracowań. Wprawdzie Doktorantka umieszcza w *Bibliografii* takich autorów jak: D. Parrott, J. A. Selling, J. M. Solovy, ale jest pytanie, na ile z tych pozycji Autorka korzystała.

Doktorantka posłużyła się metodą dogmatyczno-prawną i historyczno-prawną. Niewątpliwie ukazanie aktualnych norm, bez uwzględnienia norm wcześniejszych, byłoby niepełne. Oczekiwałbym nieco szerszego wyjaśnienia zastosowanych metod.

Z metodologicznego punktu widzenia na podkreślenie zasługuje przejrzysta koncepcja rozprawy. Podział na wstęp, rozdziały posiadające merytoryczne wprowadzenie i dyspozycje, które Autorka konsekwentnie rozwija oraz zakończenie, tworzy jasny plan podjętej refleksji i komplementarnie obejmuje całość zagadnienia. Ponadto wyważone podsumowania na końcu każdego rozdziału dopełniają jakościowo naukowe opracowanie pani mgr lic. Moniki Agnieszki Grzyb. Niewielkim

mankamentem (moim zdaniem) jest brak krótkiego podprowadzenia do następnego rozdziału, co świadczyłoby o pewnej ciągłości i ewolucji pracy.

W zakończeniu dysertacji Autorka zaznacza, że „rozdzielenie sytuacji prawnej członków gmin wyznaniowych żydowskich – uregulowane na gruncie prawa polskiego – nie będzie zachodzić w prawie kanonicznym, bowiem Kościół katolicki nie stanowi odmiennych norm co do osób identyfikujących się z tą czy inną gminą. W jego prawnym kręgu zainteresowania będą pozostawać osoby wyznania mojżeszowego, które chcą zawrzeć związek małżeński z katolikiem lub też wnioskować do sędziego kościelnego o rozstrzygnięcie w zakresie stwierdzenia stanu wolnego” (s. 237-238). Rodzi się pytanie na gruncie praktycznym: ile jest osób wyznania mojżeszowego, które chcą zawrzeć związek małżeński z katolikiem?

Cennym dorobkiem pracy naukowej Doktorantki jest udokumentowanie swych wywodów materiałem źródłowym i bogatą literaturą w języku polskim. Tych źródeł jest znacznie mniej w rozdziale pierwszym. Należy zauważyć, że dobre odczytanie źródeł i ich właściwa interpretacja nie jest zadaniem łatwym. Jednak Doktorantka pozytywnie wywiązała się z tego zadania.

Układ bibliografii jest przejrzysty. Pani Monika Agnieszka Grzyb podzieliła Bibliografię na *Źródła* (wśród których wymieniła: *Źródła prawa religijnego*, *Źródła prawa polskiego*, *Orzeczenia sądów polskich*), *Literaturę* i *Netografię*. Można się zastanawiać, czy nie lepszym rozwiązaniem byłoby literaturę podzielić na podstawową i pomocniczą? W przypadku cytowania czasopisma *Prawo Kanoniczne*, raz jest: „*Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawnohistoryczny*” (s. 29), a innym razem jest „*Prawo Kanoniczne*” (s. 34).

W kwestii dotyczącej przypisów, to trzeba przyznać, że Autorka recenzowanej pracy wykazała się starannością w ich tworzeniu, zarówno od strony bogactwa cytowanego materiału jak i zapisu redakcyjnego. W

przypisach wyraźnie widoczna jest konsekwencja w pisowni. Przypisy wykonane zostały zgodnie z przyjętą konwencją i zasadami zapisu kropkowego. Dokumentują one nie tylko treść pracy, ale są także miejscem wielu analiz, porównań, cennych komentarzy, które pomagają czytelnikowi w pełniejszym uchwyceniu prezentowanych zagadnień.

Lektura rozprawy doktorskiej pani mgr lic. Moniki Agnieszki Grzyb pozwala stwierdzić, że Autorka jest znawczynią przedmiotu. Wywody Doktorantki są przemyślane i wyważone, poszczególne wypowiedzi są uzasadnione i logiczne. Sam sposób narracji, w której jest bardzo wiele argumentów i elementów zaczerpniętych z literatury, został ułożony w spójnym schemacie, jest uporządkowany i konsekwentny.

Język rozprawy jest przejrzysty, komunikatywny. Autorka potrafi zachować swój styl, który jest jasny i precyzyjny. O zawartości treściowej czytelnik jest bardzo dobrze poinformowany w poszczególnych rozdziałach. Na pochwałę zasługuje też posługiwanie się fachową terminologią naukową. Pojawia się kilka drobnych literówek (np. s. 60, w. 23; s. 164, w. 18; s. 237, w. 26) oraz w kilku miejscach akapit składa się tylko z jednego zdania (np. s. 49, s. 227, s. 230)

4. Wnioski końcowe

We wstępie dysertacji Autorka stwierdziła: „I choć małżeństwo jako zagadnienie zawsze aktualne i powszechne było przedmiotem licznych opracowań polskich, jak i zagranicznych, jego ujęcie w niniejszej dysertacji w trzech systemach prawnych będzie stanowiło nowe spojrzenie” (s. 40). Niewątpliwie w dwóch systemach prawnych Doktorantka świetnie poradziła sobie z tym zadaniem, ale w trzecim systemie - prawa kanonicznego zabrakło mi konkretów, np. kwerendy polegającej na tym, ilu wyznawców judaizmu wniosło prośby o zbadanie przez sędziego kościelnego ich stanu wolnego w

związku z uprzednio zawartym małżeństwem? Istotnym pytaniem jest także to, czy Doktorantka ma wiedzę, czy w praktyce w Kościele katolickim były zawierane małżeństwa katolików z Żydami z uwzględnieniem wymogów jakie prawo kanoniczne stawia nupturientom?

Nie mniej jednak lektura rozprawy doktorskiej, bogatej w wielowątkowe treści, świadczy o erudycji Doktorantki, która daje się poznać, jako osoba kierująca się pracowitością, wewnętrznie zaangażowaną w opracowywaną problematykę. Recenzowaną pracę napisaną pod kierunkiem ks. dr hab. Grzegorza Wojciechowskiego należy uznać za pozytywny wkład w doktrynę prawa wyznaniowego. Mamy dobrze opracowaną kwestię małżeństw religijnych w tradycji judaistycznej i uznawalność małżeństw żydowskich w prawie polskim. Zatem, biorąc pod uwagę posiadaną przez Doktorantkę umiejętność prowadzenia analiz, dokonywania syntez, stosowania krytycznej interpretacji źródeł, jak również specjalistyczny i komunikatywny język, z pełnym przekonaniem uznaję, iż to wskazuje na kwalifikacje do uzyskania przez nią stopnia naukowego doktora.

Dlatego też stawiam wniosek do Rady Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie o dopuszczenie mgr lic. Moniki Agnieszki Grzyb do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Tranów, 26 lutego 2018 roku